

ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК

Розглянуто заходи щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств і створення на цій основі потужного експортного потенціалу в сучасних соціально економічних умовах, що відповідає сучасним вимогам економічної безпеки і запобігатиме негативним наслідкам глобалізації. З'ясовано фактори, що впливають на формування експортного потенціалу АПК. Визначено вплив вступу України до СОТ на торговельну політику та проаналізовано зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією у нових умовах.

Ключові слова: експорт, потенціал, зовнішньоекономічна діяльність, торгівля.

I. U. SALKOVA

Vinnytsia National Agrarian University

EXPORT POTENTIAL OF AGRIBUSINESS

Abstract – The aim of the study is to assess the state of agriculture and the definition of conditions for increasing its efficiency aimed at increasing foreign trade. Consider measures to improve the competitiveness of enterprises and the creation of the basis of strong export potential in today's social and economic conditions that meet the modern requirements of economic security and avoid the negative effects of globalization. Factors affecting the formation of the export potential of agriculture. Determined that the priority development of agriculture of Ukraine's national interests and guarantee food security. The influence of Ukraine's accession to the World Trade Organization on trade policy and analyzes foreign trade agro-food production in the new environment. Agriculture has enough resources, not only can fully meet domestic food demand and exports.

Key words: export potential, foreign trade, trade.

Постановка проблеми. Неминуча світова глобалізація потребує невинної інтеграції національної економіки у світове господарство. Економічна глобалізація, загострення міжнародної конкуренції визначають необхідність формування нових підходів до формуванню експортного потенціалу національної економіки. Тому концептуальні підходи до формування експортного потенціалу України не можуть бути сформовані без урахування факторів глобальної конкуренції. У сучасних умовах, формування експортного потенціалу, який відповідає сучасним вимогам економічної безпеки і запобігає негативним наслідкам глобалізації, є дуже важливим для України. Це визначає актуальність дослідження, оскільки формування основ підвищення конкурентоспроможності підприємств і створення на цій основі потужного експортного потенціалу в сучасних соціально економічних умовах є необхідною частиною розвитку та гарантією інтеграції економіки Україна у світовій конкурентний простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування експортного потенціалу підприємств АПК України відображена у працях багатьох провідних вчених, що вважають, що головним чинником стабільного розвитку виробництва та експорту продукції АПК України є випереджальна реакція на динамічні процеси, які відбуваються на світовому ринку. В умовах, коли економіка України, функціонує відповідно до норм і правил СОТ, статусом пріоритетного розвитку виробництва, активізації експорту є динамічне нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції, розширення зовнішніх ринків, подальший розвиток внутрішнього ринку та зміцнення продовольчої безпеки країни, що вимагає пошуку і обґрунтування нового напрямку основоположних чинників розвитку галузі. Проблеми експортного потенціалу АПК та особливості розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією висвітлені в працях В.Д. Андріанова, С.Ю. Глазьева, С.І. Дорогунцова, Л.В. Дейнеко, М.І. Захматова, С.Г. Камолова, Є.Г. Кочетова, В.І. Губенко, А.С. Лисецького, А.А. Мальцева, В.Н. Мосіна, Б.М. Мочалова, В.І. Пили, Б.П. Плишевського, В.А. Смирнова, Ю.В. Токарева, М.І. Фащевського, Е.Б. Фігурнова, О.М. Цигичко, Л.Г. Чернюк, В.С. Яцкова та інших учених-економістів. Однак чимало теоретичних і практичних питань з цієї проблеми, насамперед розвитку виробництва та експорту продукції АПК, вимагають більш детального дослідження, оскільки вони залишаються недостатньо дослідженими, особливо з урахуванням вступу України в СОТ.

Формулювання цілі статті. Метою дослідження є оцінка стану АПК і визначення умов для підвищення його ефективності, спрямованих на збільшення обсягів зовнішньої торгівлі. Виходячи з мети, у роботі поставлені такі завдання: дати оцінку сучасного стану АПК і визначити напрями підвищення ефективності його виробництва з метою збільшення експортного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна модель розвитку національної економіки, орієнтована на сировинний експорт, яка залежить від глобальних кон'юнктурних коливань, себе вичерпує. Без серйозних структурних змін наша країна втрачає конкурентні позиції в глобальній економіці. Слід зазначити, що значний вплив на формування експортного потенціалу України має вступ до СОТ, згідно чим країна зобов'язалась: нетарифне регулювання (не застосовувати мінімальні імпорتنі ціни; не встановлювати імпорتنі квоти; відмовитись від застосування заборон на імпорт м'яса ВРХ; привести все своє технічне регулювання, яке використовує міжнародні стандарти як базу, у відповідність з Угодою про технічні бар'єри у торгівлі; надати перевагу міжнародним стандартам, регламентам і рекомендаціям над регіональними стан-

дартами і стандартами інших країн як бази для розробки власних стандартів, технічних з регламентів і процедур оцінки відповідності та ін.) та тарифне регулювання (замість специфічного мита можна застосовувати лише адвалорне (у відсотках до митної вартості товару); середній тариф на продукцію сільського господарства погодилася знизити з 13,84 до 10,66 %; імпорتنні тарифи суттєво змінилися [1, с. 36–37] (табл. 1):

Таблиця 1

Імпорتنні тарифи на продукцію сільського господарства до і після вступу України до СОТ

Вид товару	Імпорتنні тарифи до вступу до СОТ	Зв'язані імпорتنні тарифи після вступу до СОТ митної вартості, %
Пшениця	40 євро/т	10
Жито	20 євро/т	20
Цукор	50%, але не менше 300 євро/т	50
Борошно пшеничне	0,1 євро/кг	15
Насіння соняшникове	15%	10
Соняшникова олія	0,8 євро/кг	30
М'ясо курей	10 %, але $\geq 0,4$ євро/кг	15
Курячі ніжки	0,7 євро/кг	12
Молоко	0,1 євро/кг	10
Масло вершкове	1,5 євро/кг	10
Сири	0,8 євро/кг	10

Джерело: [1, с. 244]

Враховуючи зміни у торговельній політиці України після вступу до СОТ, проаналізовано її зовнішню торгівлю. Позитивною тенденцією залишається додатне зовнішньоторговельне сальдо по продукції АПК, коли по народному господарству значення даного показника було від'ємним протягом останніх семи років (табл. 2).

Таблиця 2

Зовнішня торгівля України по народному господарству та продукції АПК, млн дол. США

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Експорт всього, по народному господарству	34286,7	38367,7	49248,1	66954,4	39702,9	51430,5	68409,8
Експорт продукції АПК	4307,0	4713,4	6247,7	10824,7	9514,9	9936,1	12804,1
Імпорт всього, по народному господарству	36141,1	45034,5	60669,9	85535,4	45435,6	60740,0	82606,9
Імпорт продукції АПК	2684,1	3166,5	4111,0	6456,5	4936,0	5761,9	6346,4
Сальдо по продукції АПК	1622,9	1546,9	2136,7	4368,1	4578,9	4174,2	6457,7
Сальдо по народному господарству	-1854,3	-6666,8	-11421,9	-18580,9	-5732,7	-9309,4	-14197,1

Джерело: Розраховано за даними Держкомстату України

Знаведених даних видно, що після вступу України до СОТ експорт продукції в цілому по народному господарству збільшився майже у півтора (1,4), а по продукції АПК – у 1,7 рази. Не дивлячись на зниження продаж у 2009 р., у подальшому спостерігається їх зростання і у 2011 рр. обсяги експорту перевищили 2008 рік. Зниження експорту можна пояснити загостренням світової фінансової кризи. Хоча по продукції АПК обсяги вивезення не стали меншими ніж до вступу до СОТ за наведеними даними (2005–2011 рр.).

Слід зазначити, що навіть в несприятливих умовах кризи значення АПК в економіці країни продовжувало зростати. Так, питома вага агропродовольчої продукції у загальному експорті України у 2005 р. становила 12,6 %, у 2009 р. – 24%, хоча у 2011 р. знизилась до 18,7 % (табл. 3).

Таблиця 3

Питома вага експорту та імпорту продукції АПК у загальному експорті/імпорті України, %

Рік	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Питома вага експорту	12,6	12,3	12,7	16,2	24,0	19,3	18,7
Питома вага імпорту	7,4	7,0	6,8	7,5	10,9	9,5	7,7

Джерело: Розраховано за даними Держкомстат України

Глобалізація продовольчої проблеми у світі визначає стратегічні цілі промислово розвинених країн. Вони спрямовані на нарощування виробництва продовольчих ресурсів та забезпечення відповідного місця на ринку продовольства. Політика України, як аграрної країни, по відношенню до розвитку АПК повинна бути адекватною саме такої ситуації, тобто необхідно нарощувати виробництво і активізувати зовнішньоекономічну діяльність при цьому приділяючи підвищену увагу його проблем. Пріоритетний розвиток

сільського господарства України відповідає національним інтересам і є гарантією продовольчої безпеки країни. Відповідно до цього слід визначити параметри національної програми на середньострокову перспективу з виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, а шляхи досягнення покласти в основу аграрної політики. Це мають бути показники, які забезпечують внутрішні потреби країни і створення потужного експортного потенціалу. Відповідно до цього повинні проводитися заходи щодо реструктуризації та технічного переоснащення галузей АПК на високоєфективне використання біокліматичного потенціалу кожного регіону України для отримання конкурентоспроможної продукції [8].

Особливої уваги потребують проблеми саме сільського господарства, як домінуючої галузі економіки більшості регіонів. Необхідний програмно-цільовий підхід до реалізації наявного потенціалу з урахуванням близькості міжнародних ринків. Подальше зниження ефективності сільськогосподарського виробництва є загрозою продовольчої безпеки регіонів та країни в цілому. Слід зазначити, що за останні роки в цілому спостерігається збільшення експорту зернових. Зростання обсягів продажу зернових у 2008 р. до 16,1 млн тонн, обумовлено і збільшенням урожаю у 2008 р. (біля 53 млн т за даними ФАО). У 2009 р. Експорт зерна становив 25,7 млн т, у 2010 – 13,9 млн т, у 2011 – 14,1 млн т [9].

Однак, маючи потужний ресурсний потенціал, Україна відстає за рівнем виробництва зерна на душу населення (617 кг) не тільки від таких країн, як Канада (1542 кг), США (1142), Франція (1049), а й Угорщина (1511 кг). В Україні – один з найменших показників у Європі з виробництва м'яса на душу населення. У порівнянні, його було вироблено значно менше, ніж в Італії (72,4), Іспанії (127,0), Німеччині (78,8), Франції (106,7), Угорщині (118,9), у США (132,0) і Канаді (134,6). Україна також відстає від розвинених країн у виробництві молока. Наприклад, в Німеччині його виробляють на душу населення 345,4 кг, в Франції – 430,6, а в Україна – 258,2 кг. У країнах ЄС такі показники отримані за рахунок підтримки сільськогосподарських товаровиробників, яка надається що не гектар землі, так і на центнер продукції [3, с. 242].

Ефективним сільськогосподарське виробництво можна буде вважати в тому випадку, коли прибутковість його складе 25 – 30 %. Для цього, в першу чергу, слід не тільки стабілізувати, а й нарощувати родючість земель, відновити сівозміну – основу основ ефективного ведення землеробства, на необхідному рівні організувати захист рослин від шкідників, хвороб і бур'янів, охорону навколишнього середовища. Важливу роль у збереженні та нарощуванні родючості земель повинні грати не тільки мінеральні та органічні добрива, а й сівозміна із значною питомою вагою багаторічних трав у структурі посівних площ. Скорочення поголів'я всіх видів тварин призвело до неприпустимого зменшення площ посівних кормових культур, у тому числі однорічних і багаторічних трав.

Відомо, що головною ланкою будь-якого виробничого процесу є технологія, і кожен науковий результат не буде служити своєму народові без впровадження його у відповідну технологію. Теоретичною основою тієї чи іншої технології є оптимізація умов вирощування сільськогосподарських культур на всіх стадіях їх росту і розвитку. Вона передбачає: розміщення посівів після кращих попередників у сівозміні; вирощування високоврожайних сортів з високою якістю зерна, овочів та інших культур; оптимальне забезпечення рослин елементами мінерального живлення з урахуванням їх вмісту в ґрунті; своєчасне і високоякісне виконання всіх технологічних прийомів, спрямованих на захист ґрунту від ерозії, накопичення вологи і т.д. На жаль в даний час у виробництві сільськогосподарської продукції продовжують домінувати фактори які призводять до зростання витрат, чим знижують її конкурентоспроможність. До того ж в галузі з досить ефективними, модернізованими господарствами, що привертають зовнішні інвестиції, продовжують існувати хронічно збиткові виробники. У певній мірі таке положення може бути викликано перехідними процесами в українській економіці: з переходом до ринку не всі виробники зуміли адаптуватися, модернізувати виробництво і знизити собівартість. Умовами, які склалися в сільському господарстві на протязі багатьох років є гострий дефіцит фінансових ресурсів, деіндустріалізація виробництва, великі борги і обмежений або ж зовсім відсутній доступ до довгострокових кредитів та відсторонення держави від ефективного регулювання доходів аграрного сектора.

Однак, відчутні позитивні наслідки у формуванні експортного потенціалу АПК після приєднання України до СОТ: скасування кількісних обмежень експорту, які не відповідають вимогам СОТ [6, с. 18]; більший доступ вітчизняної продукції на ринки інших країн; зростання експорту вітчизняної продукції; можливість вирішення спірних торговельних питань в рамках СОТ; збільшення лібералізації зовнішньої торгівлі; посилення конкуренції на внутрішньому ринку.

Висновки. Агропромисловий комплекс вітчизняної економіки володіє достатнім ресурсним потенціалом, який, при раціональному його використанні, здатний не лише повністю забезпечити внутрішні продовольчі потреби, але й перетворити Україну на потужного світового гравця на найважливішому світовому ринку – ринку продовольства.

Отже, враховуючи вище зазначене, можна констатувати, що пріоритетний розвиток АПК України відповідає національним інтересам і є гарантією продовольчої безпеки країни. Відповідно до цього слід визначити параметри національної програми на середньострокову перспективу з виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, а шляхи досягнення покласти в основу аграрної політики. Це мають бути показники, які забезпечать внутрішні потреби країни і створення потужного експортного потенціалу.

Література

1. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ : монографія / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленінова ; за ред. Я. А. Точилі ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 208 с.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Діброва А. Д., Діброва Л. В. Економічні наслідки та результати вступу України до СОТ для сільськогосподарства країни, споживачів продовольства й держави / А. Д. Діброва, Л. В. Діброва // Нац. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки. – 2009. – С. 240–246.
4. Діброва А. Д., Одосій О. В. Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією / А. Д. Діброва, О. В. Одосій // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 101.
5. Економічні проблеми членства України в СОТ : монографія / В. І. Коміренко, О. В. Коміренко, В. І. Троненко та ін. ; за ред. В. І. Троненка. – К. : КМУ, 2010. – 218 с.
6. Кобута І. Один рік України у СОТ / І. Кобута, В. Жигadlo, А. Заїка ; за ред. М. Свенчіцкі; Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – К., 2009. – 44 с.
7. Луцик У. М. Вплив на АПК вступу України в СОТ [Електронний ресурс] / У. М. Луцик // Буковин. держ. фін. академія. – Режим доступу: www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66747.doc.htm
8. Саблук П. Т. Становлення аграрної політики в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2006. – № 1.
9. Статистичні дані ФАО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>.

References

1. Vnutrishniy agroprodovol'chyy rynok Ukrayiny v umovakh SOT : monografiya / T. O. Ostashko, L. Yu. Voloshchenko, H. V. Lyenivova ; za red. Ya. A. Tochyli ; In-t ekon. ta prognosuv. – K., 2010. – 208 s.
2. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Dibrova A. D. Ekonomichni naslidky ta rezul'taty vstupu Ukrayiny do SOT dlya sil's'kogo gospodarstva krainy, spozhyvachiv prodovol'stva i derzhavy / A. D. Dibrova, L. V. Dibrova // Natsional'nyy visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu im. L. Ukrayinky. – 2009. – S. 240–246.
4. Dibrova A. D. Osnovni tendentsiyi rozvytku zovnishn'oyi torhivli agroprodovol'choyu produktsiyeyu / A. D. Dibrova, O. V. Odosiy // Ekonomika APK. – 2012. – № 2. – S. 101.
5. Ekonomichni problemy chlenstva Ukrayiny v SOT : monografiya / V. I. Komirenko, O. V. Komirenko, V. I. Tronenko ta in. ; za red. V. I. Tronenka. – K. : KyMU, 2010. – 218 s.
6. Kobuta I. Odyn rik Ukrayiny u SOT / I. Kobuta, V. Zhygadlo, A. Zayika ; za red. M. Svyenchitski ; Analitychno-doradchyy tsentr Blakytnoyi strichky. – K., 2009. – 44 s.
7. Lutsyk U. M. Vplyv na APK vstup Ukrayiny v SOT / U. M. Lutsyk // Bukovyns'ka derzhavna finansova akademiya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66747.doc.htm
8. Sabluk P. T. Stanovlennya ahraryoi polityky v Ukrayini / P. T. Sabluk // Ekonomika APK. – 2006. – № 1.
9. Statystychni dani FAO [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fao.org>.

Надіслана/Written: 20.05.2013 р.

Надійшла/Received: 24.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. О. В. Мороз